

**Bouwen aan een nieuwe toekomst voor
de kinderbijlagen: een must voor al wie
het ernstig neemt met armoedebestrijding**

Bea Cantillon
Wim Van Lancker
Tim Goedemé
Gerlinde Verbist
Lina Salanauskaite
Veerle De Maesschalck
Natascha Van Mechelen

Mei 2013

B E R I C H T E N

CENTRUM VOOR SOCIAAL BELEID HERMAN DELEECK
UNIVERSITEIT ANTWERPEN - Stadscampus

<http://www.centrumvoorsociaalbeleid.be>

D/2013/6104/02

Inhoud

1. Inleiding.....	3
2. De erosie in het verleden	4
3. Hoe kostendekkend zijn de kinderbijlagen nog?.....	8
4. De impact van de kinderbijlagen op de (kinder)armoede.....	10
5. Hoe de kinderbijlagen het glazen plafond van de minima kunnen doorbreken.....	13
6. Horizontale, verticale en intergenerationele solidariteit en de selectiviteit/universaliteit nexus	15
6.1 Meer selectiviteit is nodig en mogelijk	16
6.2 ...maar de architectuur moet universeel blijven	19
7. Enkele overwegingen bij de Zesde Staatshervorming	20
8. Besluit.....	23
Appendix.....	25
Bibliografie	26

1. Inleiding

Kinderarmoede neemt in België langzaam maar zeker toe (Vandenbroucke, 2012). Landen als Noorwegen, Finland, Denemarken en Nederland doen het beduidend beter, enerzijds omdat daar minder kinderen opgroeien in gezinnen waar weinig wordt gewerkt en anderzijds omdat het armoederisico van deze werk-arme gezinnen hoger is in België dan in de beter presterende landen. Dat laatste wijst op een beperktere doelmatigheid van de sociale bescherming in het algemeen en van de kinderbijslagen in het bijzonder (Van Lancker et al., 2012; Europese Commissie, 2012). Aan de vooravond van de zesde staatshervorming die uitvoering zal geven aan de overheveling van de kinderbijslagen naar de gemeenschappen, komt daarmee de vraag centraal te staan naar de sociale doelmatigheid en doeltreffendheid van de kinderbijslagen.

Op het eerste zicht heeft het Belgische systeem van kinderbijslagen in het verleden een aanzienlijke groeikracht en een bijzonder aanpassingsvermogen gekend en is het in grote mate *robuust* gebleken. Zowel het toepassingsgebied als de uitkeringen hebben doorheen de tijd een stelselmatige uitbreiding gekend. Tevens is de kinderbijslag zeer robuust geweest in periodes van beperkte(re) budgettaire mogelijkheden. Zo zijn de kinderbijslagen tijdens de crisisperiodes van de jaren zeventig maar vooral tachtig, toen de sociale zekerheid samen met de overheidsfinanciën dreigde te ontsporen, in belangrijke mate buiten schot gebleven ondanks de plannen om de uitgaven ook in deze tak te verminderen. Buiten de vooruitgeschoven halvering van de leeftijdsbijslagen midden jaren negentig werd nooit een politieke meerderheid gevonden om deze plannen te realiseren. Begin jaren tachtig werden de gezinsbijslagen weliswaar een tijdlang verminderd met circa 12,39 euro per maand per gezin¹ en schafte men de dertiende en veertiende maand kinderbijslag af voor het eerste kind², maar deze maatregel werd geflankeerd door een bijzondere en tijdelijke bijdrage ten laste van alleenstaanden en gezinnen zonder kinderen³. Vergeleken met de werkloosheidsuitkeringen, de terugbetalingen in de gezondheidszorg en de pensioenen is de kinderbijslag dan ook verrassend ongeschonden uit de opeenvolgende crises gekomen⁴. Daarnaast is het stelsel voortdurend verfijnd en aangepast in functie van nieuwe noden en veranderende omstandigheden. Een illustratie hiervan zijn *inter alia* de invoering van de notie ‘feitelijk gezin’, de regeling inzake co-ouderschap of de trimestrialisering van het recht. De groeikracht, het aanpassingsvermogen en de robuustheid van het systeem hebben lange tijd bijgedragen tot de doelmatigheid ervan. Dit geldt in de eerste plaats wat betreft armoedebestrijding. Mede dankzij de kinderbijslag is de armoede bij gezinnen met kinderen - ondanks de werkloosheid en de besparingen in de sociale zekerheid - in de jaren zeventig, tachtig en negentig niet toegenomen. Het geldt in de tweede plaats ook wat betreft de dekking van het stelsel. Waar het stelsel in oorsprong slechts een deel van de bevolking dekte, is het toepassingsgebied in de loop der jaren dermate uitgebreid dat het vandaag een quasi-universele toepassing kent.

¹ KB nr. 35 van 30 maart 1982 en KB nr. 37 van 30 maart 1982, verlengd bij KB nr. 130 en 159 van 30 december 1982

² KB nr. 131 van 30 december 1982, gewoon KB van 30 december 1982, en gewoon KB van 24 februari 1983

³ KB nr. 36 van maart 1982 (werknemers en overheids personeel) en Koninklijk besluit nr. 38 van maart 1982 (zelfstandigen).

⁴ Voor een overzicht van de sociale zekerheid in periodes van crisis, zie ook Van Langendonck en Put (2006).

Tegelijk werden de kinderbijslagstelsels gekenmerkt door een groot *immobilisme*. Zo is aan de architectuur van de Belgische kinderbijslagen in de voorbije decennia niets wezenlijks veranderd. De universalisering en fiscalisering die in vele hervormingsblauwdrukken werden vooropgesteld bleven uit. Het stelsel werd weliswaar aangepast aan nieuwe en complexere gezinsvormen en er werd voortdurend naar wegen gezocht om de uitvoeringspraktijken zoveel mogelijk te accommoderen aan de toenemende complexiteit van de regelgeving, maar afgezien van de inhaalbewegingen van de kinderbijslagen voor zelfstandigen en de hervorming van de kinderbijslagen voor kinderen met een handicap was van fundamentele hervormingen geen sprake. Daarnaast heeft de sector van de kinderbijslagen slechts in beperkte mate gedeeld in de toegenomen welvaart. Dit blijkt niet alleen uit het feit dat de kinderbijslagregeling een steeds kleiner aandeel inneemt in zowel het bruto binnenlands product als in het geheel van de sociale zekerheidsuitgaven, maar ook en vooral uit de ontwikkeling van de uitkeringsbedragen. Verder in dit artikel zal blijken dat de kinderbijslagen (en fiscale voordelen voor kinderen ten laste) de ontwikkeling van de algemene welvaart niet hebben gevolgd.

De voortschrijdende *erosie* van de uitkeringsbedragen heeft twee belangrijke implicaties. In de eerste plaats betekent dit een afname van de horizontale solidariteit tussen kindarme en kindrijke gezinnen. De transferten voor kinderen nemen langzaam maar zeker af waardoor gezinnen zonder kinderen relatief welvarender worden dan gezinnen met kinderen. In de tweede plaats ondergraaft de welvaartserosie van de kinderbijslagen van langsom meer de doelmatigheid van het stelsel. Kinderbijslagen zijn immers steeds minder toereikend om de minimale kosten en de nieuwe behoeften van kinderen te ondervangen. Vooral voor gezinnen met een laag inkomen is dit problematisch omdat kinderbijslagen in deze huishoudens in belangrijke mate bijdragen om boven de armoedegrens uit te komen. Omdat de erosie van de uitkeringsbedragen slechts zeer ten dele werd ondervangen door het inbouwen van selectiviteit ten voordele van gezinnen met een laag inkomen zijn de financiële tegemoetkomingen voor kinderen minder goed in staat om armoede te reduceren.

De splitsing van de kinderbijslagen zoals voorzien in de zesde staatshervorming biedt kansen om het hogergenoemde immobilisme van de voorbije decennia te doorbreken en noodzakelijke hervormingspaden in te zetten. Na een decennialange windstilte – zowel in discours als in beleid – ontstaat nu ruimte voor een noodzakelijke reflectie over de rol van kinderbijslagen in de organisatie van een rechtvaardige en performante samenleving die gekenmerkt wordt door vergrijzing.

2. De erosie in het verleden

Ons land kent een (vrij uniek) systeem van automatische koppeling van de lonen en uitkeringen aan de ontwikkeling van het prijspeil (Van Mechelen et al., 2007). Dit wettelijk aanpassingsmechanisme, dat ervoor zorgt dat de lonen en uitkeringen automatisch geïndexeerd worden wanneer een bepaalde mate van prijsstijging wordt bereikt, moet de koopkrachtvastheid ervan helpen waarborgen. Gedurende de voorbije 20 jaar, is het indexeringsmechanisme twee maal gewijzigd.

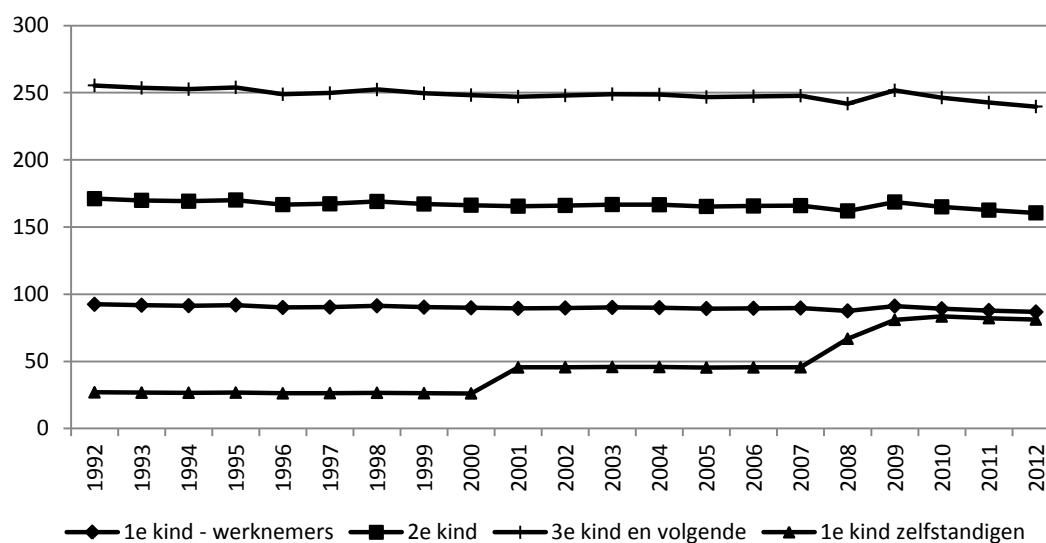
Een eerste grote wijziging werd doorgevoerd in 1994. Sindsdien zijn de sociale uitkeringen niet meer gekoppeld aan het gewone indexcijfer der consumptieprijzen maar aan de gezondheidsindex. De berekening van de gezondheidsindex is gebaseerd op de prijsevolutie van dezelfde korf van goederen en diensten als de gewone consumptieprijsindex, met uitzondering van producten die schadelijk werden geacht voor de gezondheid (tabakswaaren, alcoholische dranken, etc.) of die sterk afhankelijk zijn van buitenlandse factoren (bv. olie) (Deleeck, 2001: 123). Men ging ervan uit dat de gezondheidsindex minder snel zou stijgen dan de gewone index, en men hoopte met deze hervorming het inflatoire karakter van de automatische indexeringsmechanisme af te zwakken (Van Langendonck en Put, 2006: 190). Toch is het effect van het uitsluiten van enkele producten uit de gezondheidsindex eerder bescheiden voor een gemiddeld gezinsbudget. Een blijvende koppeling aan de gemiddelde consumptieprijsindex zou er in de voorbije 15 jaar voor hebben gezorgd dat de lonen en sociale uitkeringen één keer meer zouden zijn aangepast aan de inflatie dan daadwerkelijk gebeurde. Met andere woorden, de uitkeringen zouden 2 procent hoger liggen dan vandaag het geval is.

Een tweede aanpassing van het indexeringsmechanisme kwam er in 2001 met het oog op een snellere aanpassing van de uitkeringen aan de evolutie van de gezondheidsindex. Sindsdien worden de sociale uitkeringen verhoogd vanaf de maand die volgt op de maand waarin de spilindex werd overschreden⁵. Voordien werd de aanpassing slechts doorgevoerd vanaf de tweede maand die volgde op het einde van de periode van twee maanden waarin het gemiddeld afgevlakte indexcijfer de spilindex had overschreden (Van Langendonck en Put, 2006: 190).

Alles in beschouwing genomen, heeft de automatische koppeling van de uitkeringen aan de stijging van de prijzen ervoor gezorgd dat de kinderbijslagen in belangrijke mate de gemiddelde prijsstijgingen hebben gevolgd, en dus koopkrachtvast waren. Dit wordt in onderstaande grafiek geïllustreerd, waarin de evolutie van de basisbedragen in het stelsel voor werknemers en het stelsel voor zelfstandigen wordt afgebeeld sinds 1992, uitgedrukt in prijzen van september 2012. Sinds 1992 bestaat er tussen de twee stelsels enkel nog een verschil in het basisbedrag voor kinderen van de eerste rang, en dit verschil is gedurende de voorbije 10 jaar gevoelig afgenomen doordat het basisbedrag voor kinderen van de eerste rang in het zelfstandigenstelsel sterk werd verhoogd. De overige basisbedragen zijn in de beschouwde periode ongewijzigd gebleven.

⁵ Wet houdende sociale, budgettaire en andere bepalingen van 2 januari 2001.

Figuur 1. De evolutie van het basisbedrag in de kinderbijslag voor werknemers en zelfstandigen, maandbedrag op 1 januari van elk jaar, uitgedrukt in prijzen van September 2012

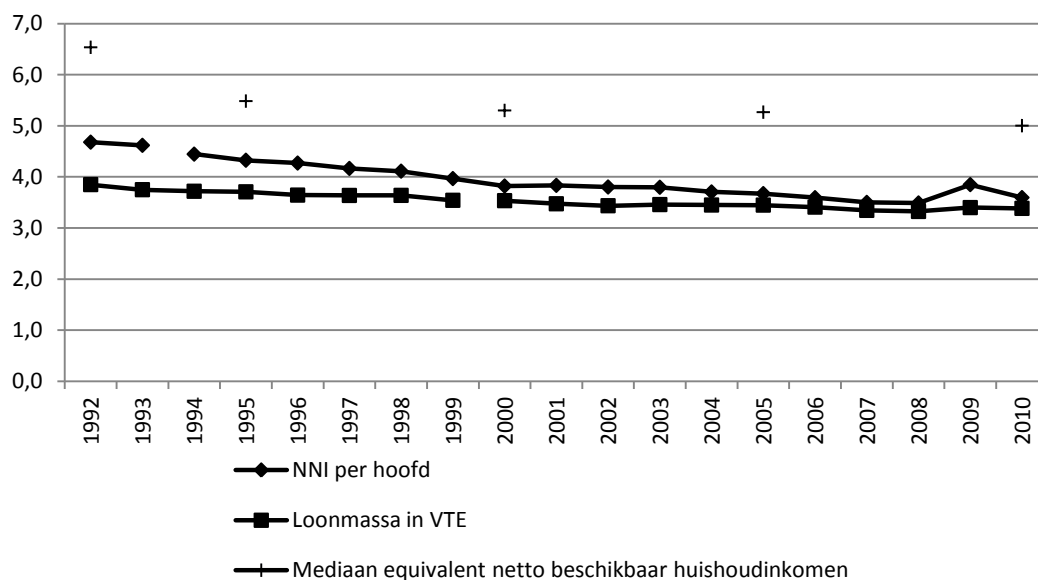
Bron: KOWESZ, FOD Economie, RKW, RSVZ, eigen berekeningen.

Een gelijkaardig beeld wordt bekomen voor heel wat andere elementen van de Belgische kinderbijslagen zoals de sociale toeslagen voor langdurig zieken en personen met een handicap, langdurig werklozen en gepensioneerden alsook voor de leeftijdstoelagen. De automatische indexkoppeling van de uitkeringen volstond echter niet om de uitkeringen ook welvaartsvast te maken en zodoende eenzelfde mate van horizontale solidariteit tussen kindarme en kindrijke gezinnen aan te houden. Dat wil zeggen dat – bij een stijgende algemene welvaart in de samenleving en abstractie makend van andere mogelijke veranderingen – na verloop van tijd de hoogte van de kinderbijslag in het inkomenspakket van gezinnen minder belangrijk wordt, de horizontale herverdeling van gezinnen zonder kinderen naar gezinnen met kinderen afneemt en de impact van de kinderbijslagen op het armoederisico bij (gezinnen met) kinderen vermindert. Dit laatste wordt geïllustreerd aan de hand van figuur 2. In deze figuur wordt de hoogte van het basisbedrag voor een eerste kind in het werknemersstelsel uitgedrukt als percentage van drie verschillende welvaartsindicatoren: het maandelijks gemiddelde netto nationaal inkomen (NNI) per hoofd van de bevolking, het maandelijks gemiddeld brutoloon in voltijds equivalenten (VTE) en het gemiddeld maandelijks mediaan equivalent netto beschikbaar huishoudinkomen. Van deze indicatoren, is de laatste wellicht het meest geschikt om de evolutie in de capaciteit van de uitkeringen om armoede mee te helpen vermijden (dat is, de welvaartscapaciteit), te meten (Goedemé et al., 2012). Elk van deze indicatoren kampt echter met verschillende tekortkomingen en breuken in de tijdreeksen⁶, waardoor de evolutie van de welvaartscapaciteit van de uitkeringen niet met 100 procent zekerheid is vast te stellen. Wat wel vaststaat, is dat koopkrachtvastheid de voorbije 20 jaar verre van gelijk staat aan welvaartsvastheid van de uitkeringen: moesten de uitkeringen de stijging van de welvaart hebben gevolgd, zouden de uitkeringen die geen

⁶ De tijdreeksen werden zoveel als mogelijk continue gemaakt door (in het geval van het gemiddeld brutoloon in VTE en het NNI per hoofd) op de plaats van de breuk een evolutie te veronderstellen die gelijk is aan het geometrisch gemiddelde van de groeivoeten van de voorbije vijf jaar. Zie tabel A.1 in appendix.

verhoging buiten de index hebben ondergaan vandaag tussen de 14 procent (gemiddeld brutoloon in VTE) en de 31 procent (mediaan inkomen) hoger liggen dan het niveau waarop ze zich vandaag bevinden.

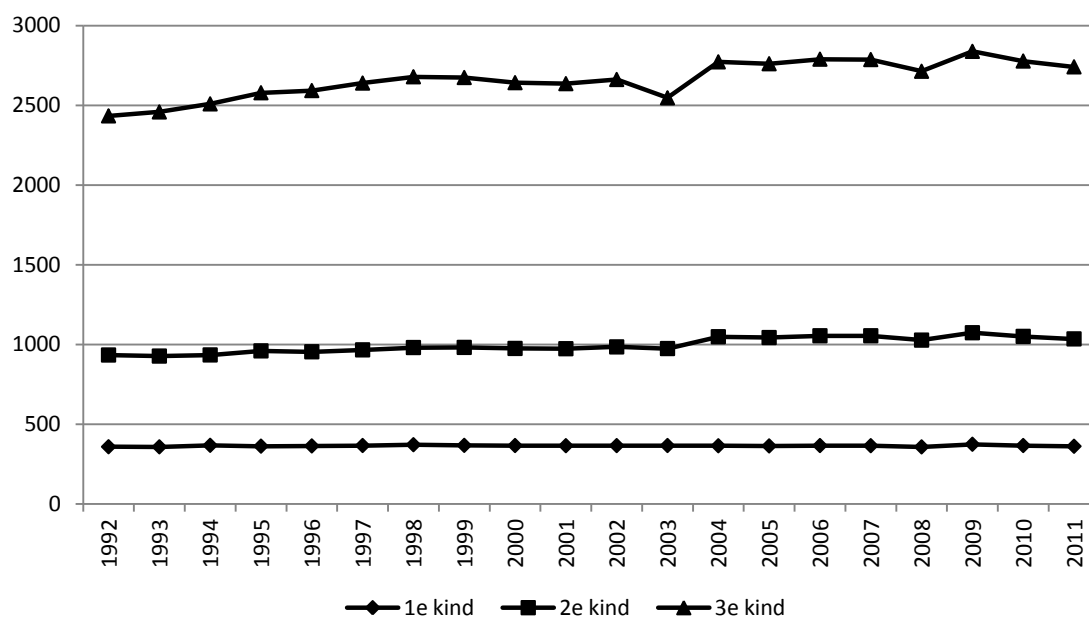
Figuur 2. Het basisbedrag voor een kind 1e in rang in het werknemersstelsel als percentage van verschillende welvaartsindicatoren, 1992-2010

Bron: KOWESZ (kinderbijslagen), NBB (NNI per hoofd), RSZ (loonmassa in VTE), SEP (mediaan inkomen 1992), ECHP (mediaan inkomen 1995 & 2000), EU-SILC (mediaan inkomen 2005 & 2010), eigen berekeningen.

Het beeld van de evolutie van het fiscaal voordeel is vrij gelijkaardig aan dat van het basisbedrag van de kinderbijslagen. Figuur 3 toont dat over de periode 1992-2011 het voordeel dat voortvloeit uit de verhoging van de belastingvrije som voor kinderen nauwelijks gewijzigd is voor het eerste en het tweede kind. Voor het derde kind vertoont de grafiek een licht stijgende trend, maar deze is in belangrijke mate het gevolg van het volledig gelijkschakelen van de belastingvrije som voor alleenstaanden en echtgenoten vanaf inkomstenjaar 2004 (een maatregel van de hervorming van 2001). Met andere woorden, ook de bedragen van het fiscaal voordeel voor kinderen ten laste hebben de welvaartsstijging, zoals hierboven geïllustreerd, niet gevolgd.

Figuur 3. De evolutie van het fiscaal voordeel voor kinderen voor koppels (door verhoging belastingvrije som naar rang van kind), jaarbedrag per kind uitgedrukt in prijzen van september 2012

Bron: eigen berekeningen op basis van Fiscaal Memento 1993-2012.

3. Hoe kostendekkend zijn de kinderbijlagen nog?

Hierboven hebben we gezien dat de federale overheid tracht om de kosten die voortvloeien uit het hebben van kinderen te compenseren via kinderbijlagen en fiscale voordelen voor kinderen ten laste. In hoeverre slagen deze overheidstussenkomsten er vandaag in om de minimale kosten van kinderen te dekken (*horizontale dimensie*)?

Om te bepalen wat een kind kost maken we hier gebruik van de referentiebudgetten. Deze laten toe om uitspraken te doen over de hoeveelheid financiële middelen die individuen minimaal nodig hebben om op een menswaardige manier aan de samenleving te participeren. Vanuit een algemeen normatief kader over maatschappelijke participatie en menselijke behoeften maakten experts, in nauwe samenspraak met gezinnen die met een beperkt inkomen moeten leven, de vertaalslag naar concrete korven van goederen en diensten, inclusief levensduur en prijzen (voor meer informatie zie Storms, 2012; Storms en Van den Bosch, 2009). Deze referentiebudgetten kunnen gebruikt worden als een normatieve inkomensgrens die aangeeft onder welk inkomen volwaardige maatschappelijke participatie onmogelijk wordt. Een nadeel van deze methode is dat ze enkel toelaat om uitspraken te doen over welke kosten *minimaal noodzakelijk* zijn voor alle kinderen. Omdat de referentiebudgetten verwijzen naar een grens waaronder het voor haast niemand mogelijk is om volwaardig aan de samenleving te participeren, vertegenwoordigen de hieruit voortvloeiende kosten voor kinderen een ondergrens. Kinderen met bijzondere behoeften als gevolg van bijvoorbeeld een ziekte, handicap of leermoeilijkheden hebben meer nodig. Het is dus belangrijk om in het achterhoofd te houden dat de kosten van kinderen die we hier

presenteren niet de ‘gemiddelde kost van een kind’ weerspiegelen, maar wel de ‘minimale kost van een kind’.

In tabel 1 tonen we de minimumkosten van kinderen, zoals afgeleid uit deze referentiebudgetten (voor het jaar 2012), en de mate waarin het samenspel van kinderbijslagen en fiscale voordelen deze kosten dekken (dekkingsgraad). We tonen de kosten van kinderen voor vier gezinstypes (alleenstaanden en koppels, tewerkgesteld en niet-tewerkgesteld) voor 1, 2 en 3 kinderen ten laste. Bij de tewerkgestelde gezinnen tonen we de kost van kinderen met en zonder gebruik van kinderopvang.

Tabel 1. Kosten van kinderen en financiële tegemoetkomingen voor typegezinnen met 1, 2 en 3 kinderen ten laste, maandbedragen in euro, bedragen voor 2012

Alleenstaande	1 kind			2 kinderen			3 kinderen		
	Leefloon	Minimumloon		Leefloon	Minimumloon		Leefloon	minimumloon	
		-KO	+KO		-KO	+KO		-KO	+KO
Kost kind	336	336	457	532	531	727	894	894	1123
Kinderbijslag	131	131	131	319	319	319	611	611	611
Fiscaal voordeel	35	86	123	70	154	219	105	284	331
Dekking (%)	49	65	56	74	89	75	80	100	84
Koppel	Leefloon	2*minimumloon		Leefloon	2* minimumloon		Leefloon	2 * minimumloon	
Kost kind	294	294		489	499		859	871	
Kinderbijslag	131	87		319	247		611	502	
Fiscaal voordeel	35	46		70	107		105	264	
Dekking (%)	56	45		81	71		83	88	

Bron: Storms en Bogaerts, 2012. Bijkomende berekeningen door Bérénice Storms.

Noot: -/+ KO = zonder of met kinderopvangkosten. Een alleenstaande ouder is tewerkgesteld aan het minimumloon, bij koppels is een van de partners tewerkgesteld aan 2 maal het minimumloon. Zij worden verondersteld geen kinderopvang nodig te hebben. Niet-tewerkgestelden worden verondersteld een leefloon te krijgen. De leeftijd van de kinderen is als volgt bepaald: Een kind is jonger dan 3, twee kinderen zijn jonger dan 3 en tussen 3 en 6 jaar, en drie kinderen zijn jonger dan 3, tussen 3 en 6 jaar en tussen 6 en 12 jaar.

We zien dat de bedragen voor kinderbijslagen en fiscale voordelen voor kinderen ten laste de minimumkosten van kinderen niet dekken, zelfs niet wanneer de basisbedragen worden aangevuld met sociale toeslagen; behalve voor een alleenstaande ouder met drie kinderen die werkt en toch geen kinderopvangkosten heeft. Wanneer we de kinderopvangkosten in rekening brengen dan wordt het plaatje nog ongunstiger. Het is wel zo dat het dekkingspercentage stijgt naargelang het aantal kinderen in het gezin toeneemt omwille van

de rangprogressiviteit van de kinderbijslagen en de fiscale voordelen voor kinderen ten laste. De rangtoeslagen zorgen met andere woorden voor een noodzakelijke bijsturing van de dekkinggraad. De keerzijde van de medaille is dan wel dat gezinnen met 1 kind daardoor het slechtst af zijn: de kinderbijslagen en belastingvoordelen dekken slechts de helft of minder dan de helft van de minimale kosten voor kinderen.

4. De impact van de kinderbijslagen op de (kinder)armoede

Op het vlak van kinderarmoede is België verworden van een 'best practice' in de jaren tachtig tot een middenmoter vandaag (Bradshaw et al., 1993; Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers, 2010). Sterker nog, de armoedecijfers tonen dat het armoederisico verschuift van ouderen naar kinderen en jongeren (Vandenbroucke, 2012). In de periode 2005 tot 2009 is de kinderarmoede in ons land significant toegenomen, van 15,3 tot 18,1 procent, terwijl de armoede bij 65-plussers in dezelfde periode significant is afgenomen van 23,2 tot 19,4 procent. Deze cijfers verbergen echter een sterke regionale gradiënt: terwijl het kinderarmoederisico in Vlaanderen in de periode 2005-2009 stabiel is gebleven tussen 10 en 11 procent, is datzelfde risico in Wallonië gestegen van 19,2 tot 24,2 procent (voor Brussel beschikken we niet over betrouwbare cijfers).

In vergelijking met de Europese landen die beter presteren op het vlak van kinderarmoede, leven er in België meer kinderen in werk-arme huishoudens (i.e. huishoudens waar minder dan de helft van het arbeidspotentieel wordt benut) *en* zijn die kinderen ook vaker arm (Vandenbroucke, 2012). Internationaal comparatief onderzoek wijst uit dat financiële tegemoetkomingen voor gezinnen met kinderen een belangrijke rol kunnen spelen in het verminderen van het armoederisico bij kinderen (Bradshaw, 2010; Immervoll et al., 2001). In wat volgt gaan we dan ook na in welke mate het Belgische systeem van kinderbijslagen en fiscale voordelen het armoederisico van kinderen en gezinnen vermindert. We maken daarvoor gebruik van het microsimulatiemodel MEFISTO dat ons toelaat om de impact van de kinderbijslagen en de fiscale voordelen voor kinderen ten laste op het armoederisico van kinderen en gezinnen te berekenen⁷.

De eerste kolom van tabel 2 (de 'startwaarde', het armoederisico zonder de impact van kinderbijslagen en fiscale voordelen mee te tellen) toont dat eenoudergezinnen en grote gezinnen een wel erg hoog armoederisico zouden lopen zonder het bestaan van kinderbijslagen en fiscale voordelen. De impact van deze tegemoetkomingen op het armoederisico van grote gezinnen met drie en vier of meer kinderen, en alleenstaande ouders is dan ook aanzienlijk. Bij kinderen wordt het armoederisico bijna gehalveerd. Bij alle gezinnen met kinderen wordt het armoederisico gereduceerd met 12 procentpunt door het samenspel

⁷ MEFISTO is een rekenmodel dat het mogelijk maakt om belastingen en uitkeringen te berekenen voor een representatieve steekproef van Vlaamse en Belgische gezinnen. Met dit model is het mogelijk om de eerste-orde verdelingseffecten van bestaand en gepland beleid te ramen. Het model bouwt voort op het Europese microsimulatiemodel EUROMOD en werd ontwikkeld binnen het kader van het FLEMOSI project. Meer informatie over MEFISTO is te vinden in Decancq et al. (2011). De simulaties met MEFISTO gebeuren op basis van inkomensgegevens uit het jaar 2007 die omgezet werden naar het prijspeil van 2010 en maken gebruik van de regels in de kinderbijslag en fiscaliteit zoals die golden in 2010. De armoederisico's worden berekend op basis van deze gesimuleerde bedragen en kunnen daardoor soms afwijken van de officiële EUROSTAT-cijfers.

van kinderbijslagen en fiscale voordelen. Het gros van de armoedereeductie wordt gerealiseerd door middel van de kinderbijslagen. Gegeven de geringere middeleninzet in vergelijking met kinderbijslagen, spelen fiscale voordelen een veel kleinere rol in de armoedevermindering dan kinderbijslagen, ook al halen sinds de fiscale hervorming van 2001 ook de allerlaagste inkomens nu profijt uit de fiscale voordelen⁸.

Tabel 2. *Armoedevermindering door kinderbijslagen en fiscale voordelen voor kinderen ten laste voor kinderen en gezinnen met kinderen, België, 2010*

	Armoederisico zonder kinderbijslag en fiscale voordelen	Armoedevermindering in procentpunten door:			Armoederisico na kinderbijslag en fiscale voordelen
		Kinderbijslag	Fiscale voordelen	Gecombineerd effect	
Alle gezinnen met kinderen	27,0	8,9 ***	3,0 ***	11,9 ***	15,1
Gezinnen met:					
1 kind	16,8	3,4 ***	1,1 ***	4,0 ***	12,9
2 kinderen	22,8	7,3 ***	2,3 ***	9,7 ***	13,1
3 kinderen	30,1	12,5 ***	4,8 ***	16,7 ***	13,4
4+ kinderen	59,3	21,2 ***	6,9 ***	30,0 ***	29,2
Eenoudergezin	60,0	16,2 ***	5,2 ***	19,9 ***	40,1
Koppel met kinderen	21,7	7,4 ***	2,5 ***	10,5 ***	11,2
Kinderarmoede (0-17j)	31,4	10,8 ***	3,7 ***	14,3 ***	17,1

Bron: eigen berekeningen op basis van MEFISTO.

Significantie: *** $p < 0,05$.

Tabel 2 toont duidelijk dat kinderbijslagen een belangrijke impact hebben op het armoederisico van kinderen en gezinnen met kinderen. De vraag is nu of dat volstaat. De laatste kolom van tabel 2 toont het armoederisico van kinderen en gezinnen met kinderen in België *ondanks* de kinderbijslagen en fiscale voordelen. Het gaat dus om gezinnen die ook na het ontvangen van kinderbijslagen en fiscale voordelen nog in bestaansonzekerheid leven. We zien meteen dat de gezinnen die een relatief sterke daling van het armoederisico kennen, zoals alleenstaande ouders en grote gezinnen, toch zeer kwetsbaar blijven. Hun armoederisico is groter dan het gemiddelde armoederisico voor gezinnen met kinderen. Ook de kinderarmoede blijft met 17 procent hoog.

De belangrijkste elementen van selectiviteit in het Belgische kinderbijslagsysteem zijn de sociale toeslagen, die in sterkere mate terecht komen bij de laagste inkomensgroepen. Welke rol spelen deze toeslagen in het verminderen van armoede? Tabel 3 toont het armoederisico voor en na ontvangst van de sociale toeslagen bij kinderen en bij gezinnen die recht hebben op sociale toeslagen. We zien dat de sociale toeslagen terecht komen bij gezinnen die een groot

⁸ Sinds de hervorming van de personenbelasting in 2001 kunnen ook gezinnen met een inkomen dat lager is dan het belastingvrije minimum genieten van fiscale voordelen voor hun kinderen ten laste. Het niet gebruikte deel van de belastingvrije sommen voor kinderen ten laste wordt vanaf aanslagjaar 2003 (inkomens 2002) immers omgezet in een geplafonneerd terugbetaalbaar belastingkrediet.

risko lopen om in armoede te leven: 60 procent van de gezinnen met kinderen die recht hebben op sociale toeslagen leven met een armoederisico. We zien echter ook dat de impact van de sociale toeslagen op het armoederisico niet zo groot is: de armoede neemt met 7 procent af. Het gewicht van de selectiviteit, en dus van verticale solidariteit, in het Belgische kinderbijslagstelsel is zeer beperkt, en dat uit zich ook in een relatief onvermogen om het armoederisico bij de meest kwetsbare gezinnen op een substantiële manier te verminderen.

Tabel 3. Armoederisico voor en na ontvangst van sociale toeslagen, België, 2010

	Armoede voor sociale toeslagen	Armoede na sociale toeslagen	Armoedevermindering in procentpunt
Gezinnen met kinderen die recht hebben op sociale toeslagen	64,4	60,0	4,4 ***

Bron: eigen berekeningen op basis van MEFISTO. Significantie: *** $p < 0,05$.

Samengevat vinden we dat het samenspel van kinderbijslagen en fiscale voordelen een belangrijke rol vervult in het verminderen van de armoede bij gezinnen met kinderen. Daarbij zijn het vooral kinderbijslagen die de grootste impact hebben, vooral bij grote gezinnen en eenoudergezinnen. We zien echter ook dat deze gezinnen nog steeds een groot armoederisico kennen, en dat de selectiviteit in het kinderbijslagstelsel te gering is om een grote impact op het armoederisico te hebben. Daarnaast slagen de kinderbijslagen en fiscale voordelen er samen niet in om zelfs maar de minimumkosten van kinderen te dekken.

Kortom, gezien de omvang van de uitgaven voor kinderbijslagen en fiscale voordelen (zie verder) lijken alle elementen samen te wijzen op een te geringe doelmatigheid van de kinderbijslagen en de fiscale voordelen voor kinderen ten laste om een beslissende impact te hebben op de kinderarmoede en armoede bij gezinnen met kinderen. Dit is een vaststelling die recent ook werd gedaan door de Europese Commissie (2012), en die we ook in ander onderzoek hebben bevestigd (Van Lancker et al., 2012).

Om het belang van de erosie van de kinderbijslagen die in vorig punt werd behandeld te illustreren, presenteren we in tabel 4 twee simulatie-oefeningen waarbij we de impact van kinderbijslagen en fiscale voordelen berekenen mochten ze de welvaartsstijging wel hebben gevolgd. Zoals aangegeven in sectie 1, zouden de uitkeringen tussen de 14 en 31 procent hoger moeten liggen om eenzelfde welvaartsniveau te vertegenwoordigen als begin jaren 1990. In de onderstaande simulatie verhoogden we alle bedragen van de kinderbijslagen (scenario 1) en de fiscale voordelen (scenario 2) met 31 procent. Dit komt overeen met de factor die nodig is om ze in verhouding tot het mediaan equivalent netto beschikbaar inkomen en het netto nationaal inkomen per hoofd van de bevolking op eenzelfde niveau te brengen als in 1992. De resultaten tonen hoe het armoederisico zou zijn geëvolueerd mochten de bedragen van de kinderbijslagen en de fiscale voordelen de stijging van de welvaart hebben gevolgd. Uiteraard moeten deze resultaten met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd⁹, maar ze laten wel toe om de grootteorde van de effecten in kaart te brengen.

⁹ Het gaat hier immers om een 'wat als?'-situatie, waarbij we heel veel elementen (zoals gedragsreacties) niet in rekening kunnen brengen.

Tabel 4. Simulatie van de gevolgen van een opwaardering van de bedragen voor kinderbijslagen en fiscale voordelen op het armoederisico van gezinnen met kinderen, België, 2010

	Baseline	Scenario 1	Scenario 2
Kinderarmoede	17,1	13,7 ***	16,4 ***
Alle gezinnen met kinderen	15,1	12,5 ***	14,5 ***
HH met 1 kind	12,9	11,9 ***	12,8
HH met 2 kinderen	13,1	11,0 ***	12,6 ***
HH met 3 kinderen	13,4	10,1 ***	12,3 ***
HH met 4 kinderen	29,0	22,1 ***	28,2
Eenoudergezinnen	40,1	32,1 ***	39,4
Koppels met kinderen	11,2	9,1 ***	10,5 ***

Bron: eigen berekeningen op basis van MEFISTO.

Significantie: * $p < 0,20$; ** $p < 0,10$; *** $p < 0,05$

De tabel toont dat indien de kinderbijslagen niet aan welvaartserosie onderhevig waren geweest, dit grote gevolgen had kunnen hebben voor het armoederisico van de betrokken groepen. Een opwaardering van de kinderbijslagbedragen zou hebben geleid tot een significante vermindering van de kinderarmoede met 20 procent, een significante vermindering van de armoede bij gezinnen met kinderen van 17 procent, en een significante vermindering van de armoede bij eenoudergezinnen met 20 procent.

Een opwaardering van de fiscale voordelen, daarentegen, leidt noch voor kinderen noch voor de verschillende gezinstypes tot een sterke daling van de armoede (scenario 2). Dit vloeit enerzijds voort uit de geringere budgettaire massa die deze fiscale voordelen vertegenwoordigen, en anderzijds uit het ontwerp van dergelijke fiscale maatregelen. Ofschoon ook de lagere inkomens sinds de fiscale hervorming van 2001 meer kunnen genieten van de fiscale voordelen voor kinderen ten laste, vloeien de baten nog steeds relatief meer naar de hogere. Daarom is een verhoogde inzet van middelen via de fiscaliteit niet de meest efficiënte strategie is om de bestaansonzekerheid te verminderen. De resultaten suggereren eerder potentieel in het domein van de kinderbijslagen.

5. Hoe de kinderbijslagen het glazen plafond van de minima kunnen doorbreken

Sedert de tweede helft van de jaren 1990 kijken welvaartsstaten aan tegen een structureel onvermogen om de geërodeerde en ontoereikende bodembescherming op te tillen (Cantillon et al., 2004; Marx en Nelson, 2013; Cantillon en Van Mechelen, 2012; Vandenbroucke, Cantillon et al., 2013). Zowel de minima in de bijstand als de minimumbescherming in geval van werkloosheid en arbeidsongeschiktheid bleven de voorbije decennia achterop bij de groei van de algemene welvaart. Dat verklaart mee waarom de armoede in België en in de andere meest ontwikkelde welvaartsstaten de voorbije decennia niet is afgenomen, ondanks een

sterke toename van de tewerkstelling. Een substantiële verhoging van de bodembescherming is dan ook nodig om op het vlak van armoedebestrijding vooruitgang te boeken. Het onderzoek is immers eenduidig: De sociale minima zijn te laag om de participatie in de samenleving mogelijk te maken. Wanneer we echter kijken naar de verhouding tussen de sociale minima en de minimumlonen dan stellen we vast dat er weinig ruimte is om de sociale bodembescherming substantieel op te tillen (d.w.z. tot aan de armoedelijn). De verhouding tussen bijstandsminima voor twee gezinstypes, de armoedegrenzen en de minimumlonen is weergegeven in tabel 5. In diezelfde tabel wordt de ratio weergegeven tussen het inkomen van bijstandsgezinnen en het inkomen bij minimumloon. Het inkomen voor een bijstandsgezin met 2 kinderen ligt 31 procent lager dan de armoedelijn. Indien dat inkomen via de bijstand wordt opgetrokken tot de armoedelijn zou het 11 procent hoger zijn dan het minimumloon waardoor een aanzienlijke werkloosheidsval zou ontstaan. Zelfs indien het minimumloon volledig zou worden vrijgesteld van fiscale en parafiscale lasten en bij behoud van het belastingkrediet voor kinderen ten laste zou het inkomen van een bijstand trekkend gezin met 2 kinderen 9 procent hoger blijven dan het inkomen van een gelijkwaardig gezin op minimumloon. Dit is het glazen plafond van de bodembescherming in België anno 2012: de sociale minima schurken aan tegen de minimumlonen wat weinig perspectieven biedt op het substantieel en structureel optillen van de bodembescherming. Voor eenoudergezinnen is de marge om de bijstandsuitkering te verhogen groter, maar ook hier loert de problematiek van de werkloosheidsval om de hoek. De kinderbijslagen kunnen een uitweg bieden: Universele kinderbijslagen (waarbinnen selectief kan worden gedifferentieerd) bieden een aanvulling op het inkomen zonder een werkloosheidsval te veroorzaken en kunnen aldus het glazen plafond van de sociale minima doorbreken.

Tabel 5. *Het glazen plafond van de minima, België, 2012*

	Koppel eenverdiener met 2 kinderen	Alleenstaande ouder met 2 kinderen
Bijstandsuitkering als % van armoedelijn		
Onder vigerende wetgeving	69%	90%
Bijstandsuitkering als % van netto-minimumloon		
(1) Onder vigerende wetgeving	76%	83%
(2) Bij optrekken van bijstandsuitkeringen tot armoedelijn	111%	92%
(3) Bij afschaffing parafiscale of fiscale lasten - met behoud van belastingkrediet voor kinderen ten laste	75%	92%
(4) Bij combinatie van (2) en (3)	109%	85%

Noot: De armoedelijn werd berekend als 60 procent van het gestandaardiseerde mediane gezinsinkomen (SILC 2011). De ratio tussen bijstandsuitkering en minimumloon werden berekend op basis van netto gezinsinkomens voor twee standaardgezinnen (inclusief de sociale zekerheidsbijdragen voor werknemers, de personenbelasting en kinderbijslag). Voor het eenoudergezin met werk werden kinderopvangkosten in rekening gebracht (overeenkomstig de barema's van Kind en Gezin). De raming van het minimumloon vertrekt van het interprofessioneel minimumloon (GGMMI) voor een werknemer van minimaal 22 jaar en 1 jaar anciënniteit, inclusief vakantiegeld. Voor een uitgebreide bespreking van de methodologie: zie Bogaerts, 2008.

Bron: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleecq.

6. Horizontale, verticale en intergenerationale solidariteit en de selectiviteit/universaliteit nexus

De financiële tegemoetkomingen voor kinderen worden gekenmerkt door een horizontale (van kindarme naar kindrijke gezinnen), intergenerationale (van jongere gezinnen naar oudere gezinnen) en verticale (van hoge naar lage inkomens) herverdelingslogica. Achter de kinderbijslag gaan, van bij het prille begin, zeer diverse motivaties en doelstellingen schuil: het tekortschieten in de jaren twintig en dertig van de arbeiderslonen als enig gezinsinkomen, de armoede en sociale onrust die daarvan het gevolg was; de bezorgdheid voor de geboorteafname tijdens het interbellum en de nood aan een fitte beroepsbevolking in de concurrentiële omgeving op het einde van de 19e en het begin van de 20ste eeuw. De architectuur van algemene kinderbijslagen gefinancierd door patronale bijdragen vloeit voort uit de praktijk van een groeiend aantal bedrijfsleiders vanaf de jaren twintig om aan hun arbeiders met kinderen forfaitaire supplementen toe te kennen op het loon.

Doorheen de jaren van welvaartsgroei en 'deproletarisatie van de arbeiders' werd de oorspronkelijke loonpolitieke doelstelling minder belangrijk. Het gewicht kwam veeleer te liggen op *Lastenausgleich* en de kinderbijslagregeling werd meer en meer een instrument van horizontale herverdeling. Vertrekkend van de idee dat de samenleving er alle belang bij heeft dat kinderen in zo goed mogelijke omstandigheden kunnen opgroeien, wordt een deel van de financiële last van het opvoeden van kinderen gespreid over de ganse bevolking via een algemene bijdragebetaling. Middels bijslagen die in beginsel voor elk kind gelijk zijn ongeacht de hoogte van het inkomen van het gezin waarin het wordt opgevoed, wordt financieel tegemoetgekomen in de kost die het hebben van kinderen met zich meebrengt maar vindt er ook herverdeling plaats van kindarme naar kindrijke gezinnen. Dit omvat ook een intergenerationale logica, want gezinnen met kinderen dragen immers tweemaal bij: eenmaal voor de pensioenen van de huidige generatie gepensioneerden, en eenmaal voor de investering in hun kinderen die later ook voor de vergrijzingskost zullen (moeten) instaan (Berghman, 2006; Cantillon en Goedemé, 2006).

Het verticale herverdelingsprincipe (van hoge naar lage inkomensgezinnen) in de kinderbijslag is van meer recente datum. Vanuit een rationale van armoedebestrijding wordt de universele basisstructuur sinds de jaren zeventig aangevuld met een selectieve laag: sociale toeslagen voor uitkeringstrekkingen, eenoudergezinnen, de Gewaarborgde Gezinsbijslagen, etc. Voor gezinnen die met een laag inkomen moeten rondkomen is de kost van kinderen immers proportioneel zwaarder om te dragen; voor hen is het minder evident om hun kinderen dezelfde kansen te geven als kinderen die opgroeien in een gezin met een grotere financiële draagkracht. Omdat kinderen niet zelf kunnen kiezen in welk gezin ze worden geboren, is het een kwestie van rechtvaardigheid om meer te investeren in de gezinnen die het moeilijker hebben om de kinderkosten te dragen.

We zagen reeds dat het geheel van financiële tegemoetkomingen voor kinderen in ons land naast kinderbijslagen ook fiscale voordelen omvat die in de personenbelasting worden toegekend aan gezinnen met kinderen. De verhogingen van de belastingvrije sommen voor kinderen ten laste, die kunnen beschouwd worden als een vorm van bijkomende kinderbijslag, vormt hiervan het belangrijkste voorbeeld. Ook bij deze fiscale voordelen geldt de idee van horizontale herverdeling: een gezin met kinderen betaalt hierdoor minder belasting dan een

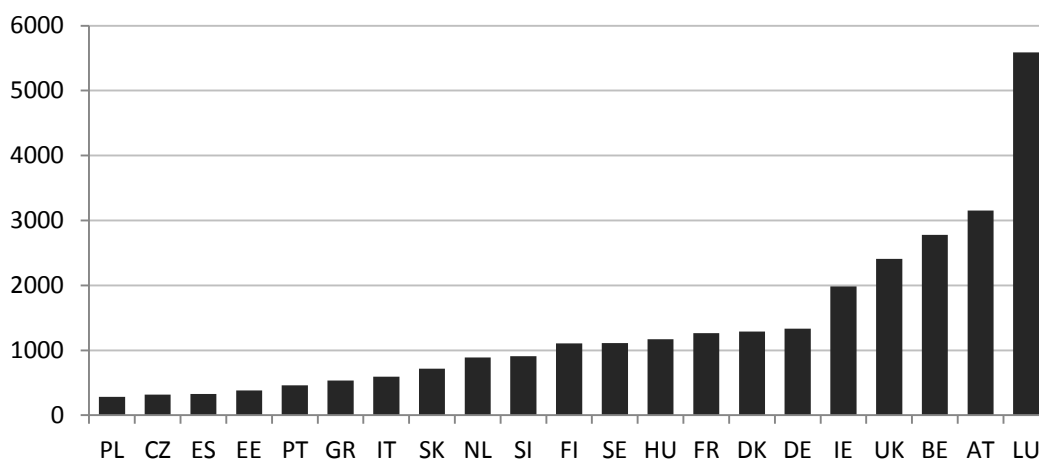
gezin zonder kinderen bij gelijk belastbaar inkomen. Inzake armoedebestrijding scoren deze belastingverminderingen traditioneel echter zwakker, omdat de laagste inkomens hier minder gebruik van kunnen maken, omdat dit belastingkrediet slechts gedeeltelijk terugbetaalbaar is.

De dosering van de horizontale en verticale verdelingscriteria in de tegemoetkomingen van kinderen vormt de belangrijkste inzet van het gezinspolitieke beleid¹⁰.

6.1 Meer selectiviteit is nodig en mogelijk

Volgens cijfers van de Organisatie voor Economische Ontwikkeling en Samenwerking (OESO)¹¹ besteedde de federale overheid in 2007 in totaal 6,64 miljard euro aan kinderbijslagen (4,78 miljard euro) en fiscale voordelen voor kinderen ten laste (1,86 miljard euro). Dit is veel in vergelijking met andere Europese lidstaten (figuur 4). Qua gemiddelde uitgaven per kind moet België alleen Oostenrijk en Luxemburg laten voorgaan. België wordt dus nog steeds gekenmerkt, net als twintig jaar geleden (Bradshaw et al., 1993), door een grote totale middeleninzet.

Figuur 4. Gemiddelde uitgaven per kind voor kinderbijslagen en fiscale voordelen voor kinderen ten laste, Europese landen, 2007 (uitgedrukt in koopkrachtpariteiten¹²)

Bron: Van Lancker en Ghysels, 2013.

Er is de voorbije twintig jaar echter wel een verschuiving opgetreden in de wijze waarop deze uitgaven gespreid zijn over de verschillende inkomensgroepen in de samenleving. Voor de jaren negentig schreven Cantillon et al. (1995) in dit verband dat “de Belgische kinderbijslagen en de belastingaftrekken zeer ruim gespreid [zijn] over alle welvaarts categorieën van de bevolking”. Niettemin vloeiden de uitgaven in het kader van de kinderbijslageregeling en (vooral) de fiscaliteit toen verhoudingsgewijs minder naar de laagste inkomensdecielen. Tabel 6 toont dat het aandeel van de financiële tegemoetkoming voor kinderen dat vandaag

¹⁰ Ook de discussie rond de Vlaamse kindpremie was rond deze vraag gecentreerd, zie Van Mechelen en Vandenbroucke, 2012.

¹¹ Zie Adema, 2011 en de *Social Expenditures (SOCX)* database, <http://www.oecd.org/els/social/expenditure>.

¹² De omzetting in koopkrachtpariteiten zorgt ervoor dat de bedragen weergeven hoeveel goederen en diensten er in het betreffende land mee kunnen worden gekocht, rekening houdend met de prijsverschillen tussen landen.

toevloei naar de laagste inkomensgroepen beduidend groter is dan 20 jaar geleden. Dit moet uiteraard geïnterpreteerd worden in functie van het hoger aantal kinderen in de laagste inkomensgroepen, maar het verschil is zeer duidelijk.

Tabel 6. *Verdeling van de globale bedragen van de kinderbijslagen en fiscale voordelen voor kinderen ten laste naar gestandaardiseerde inkomensdecielen, België, 2010*

Deciel	1997			2010		
	Kinderbijslag	Fiscaal voordeel	Gemiddeld aantal kinderen	Kinderbijslag	Fiscaal voordeel	Gemiddeld aantal kinderen
1	9,6	0,9	1,10	13,3	8,3	1,38
2	9,0	5,7	0,95	11,0	8,8	1,20
3	8,9	10,0	0,96	10,0	10,5	1,11
4	10,2	11,8	1,07	9,6	10,6	1,06
5	10,2	12,8	1,13	10,0	11,2	1,30
6	10,9	12,3	1,17	10,9	12,5	1,30
7	11,7	12,4	1,21	9,4	10,3	1,07
8	11,2	13,7	1,28	10,3	11,5	1,40
9	10,5	12,5	1,17	7,7	7,9	0,79
10	7,7	7,8	0,81	7,9	8,4	0,78
Totaal	100	100	1,09	100	100	1,14

Bron: eigen berekeningen op basis van MISIM voor 1997 en MEFISTO voor 2010.

Aan de basis van de verschuiving liggen naast veranderingen in de relatieve inkomenspositie van jongeren en ouderen veranderingen in beleid, want tijdens de beschouwde periode kende de kinderbijslageregeling verschillende aanpassingen. Hoewel deze hervormingen niet systemisch waren en ten gronde niets wijzigden aan het kinderbijslagstelsel, zorgden ze er wel voor dat het stelsel feitelijk selectiever werd. Belangrijk in dit verband is de halvering van de leeftijdstoelage voor kinderen van rang 1 die in 1997 werd doorgevoerd als besparingsmaatregel maar die niet van toepassing is op kinderen waarvoor een sociale toeslag wordt uitgekeerd. Daarnaast vond er een verdere uitbreiding van de selectieve voorzieningen plaats door de invoering van een eenouderpremie in 2007 (inclusief een bijkomende toeslag vanaf het derde kind voor gezinnen die al een toeslag kregen) (Rijksdienst voor Kinderbijslagen voor Werknemers, 2011). Het systeem werd bovendien ook feitelijk selectiever door de evolutie van het aantal kinderen dat recht geeft op enige vorm van supplementen: zo is er een forse toename geweest (van 10 procent begin jaren zeventig naar circa 18 procent in 2004) van het aandeel kinderen met een verhoogde kinderbijslag (Rijksdienst voor Kinderbijslagen voor Werknemers, 2005). Tabel 7 toont de spreiding van de totale uitgaven voor de basisbedragen en voor de sociale toeslagen over inkomensgroepen. We zien duidelijk dat de sociale toeslagen geconcentreerd zijn bij de laagste inkomensdecielen. Met andere woorden, de elementen van selectiviteit komen zeer duidelijk terecht bij de laagste inkomens.

Tabel 7. Procentuele verdeling van huishoudens met gewone gezinsbijslagen en sociale toeslagen, België, 2010, in procent

Deciel	Gewone gezinsbijslag	Sociale toeslagen
1	5,3	44,9
2	6,9	24,1
3	8,4	15,6
4	9,6	8,3
5	11,6	4,1
6	13,0	1,1
7	12,1	1,3
8	13,4	0,2
9	10,2	0,4
10	9,6	0,0

Bron: eigen berekeningen op basis van MEFISTO. Decielen zijn gebaseerd op het equivalent beschikbaar gezinsinkomen.

Dat de Belgische kinderbijslag in de voorbije twintig jaar selectiever is geworden wil echter niet zeggen dat het stelsel *in globo* tot een selectief systeem is geëvolueerd. De uitgaven voor kinderbijslagen worden nog steeds vrij homogeen verdeeld over alle inkomensgroepen in onze samenleving, en de belastinguitgaven komen nog steeds vooral ten goede aan de meer begoede gezinnen. Tot op heden blijft het zwaartepunt van het kinderbijslagstelsel horizontaal. Dat wordt ook bevestigd in internationaal vergelijkend onderzoek: in vergelijking met veel andere Europese landen zijn de bijkomende bedragen voor specifieke categorieën, zoals alleenstaande moeders of werkloze gezinnen, eerder beperkt (Van Lancker et al., 2012).

In de fiscaliteit heeft de hervorming van de personenbelasting (vanaf inkomstenjaar 2001) er voor gezorgd dat het fiscaal voordeel voor kinderen voor de laagste inkomensgroepen groter werd. Beter rekening houden met de kinderlast was dan ook een van de krachtlijnen van deze hervorming. Desondanks blijft het profijt van het fiscale voordeel voor kinderen ten laste nog steeds in grotere mate ten goede komen aan de hoogste inkomens, zeker wanneer we de spreiding van de uitgaven bekijken in functie van het gemiddeld aantal kinderen per gezin per inkomensgroep. In tabel 8 worden de *gemiddelde maandbedragen per kind* vergeleken voor kinderbijslagen en belastinguitgaven voor kinderen ten laste. Een kind in de laagste decielen krijgt gemiddeld gezien een hoger bedrag aan kinderbijslag dan een kind in de hoogste decielen, terwijl het omgekeerde geldt voor de fiscale voordelen voor kinderen ten laste. Gezinnen met kinderen uit de laagste inkomensgroepen halen verhoudingsgewijs meer voordeel uit de financiële tegemoetkoming die de federale overheid verstrekt via de sociale zekerheid dan uit deze die worden toegekend via de fiscaliteit.

Tabel 8. Gemiddelde maandbedragen van kinderbijslagen en belastingvoordelen voor kinderen ten laste naar gestandaardiseerde inkomensdecielen, gecorrigeerd voor gemiddeld kinderaantal per deciel, gezinnen met kinderen, België, 2010, in euro

Deciel	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Gemiddelde kinderbijslag per kind	160	165	152	151	146	143	136	144	129	128
Gemiddelde belastingaftrek per kind	34	43	52	54	57	57	51	54	45	46

Bron: eigen berekeningen op basis van MEFISTO. Decielen zijn gebaseerd op het equivalent beschikbaar gezinsinkomen.

6.2 ...maar de architectuur moet universeel blijven

Indien de kinderbijslagen ook in de toekomst ontkoppeld blijven van de welvaartsstijging zullen zij tussen dit en 2030 nog eens tussen de 16 en de 36 procent aan ‘welvaarts capaciteit’ verliezen. Met andere woorden geldt dat het basisbedrag voor het eerste kind – thans 3,3 procent van het gemiddelde loon – in 2030 nog slechts tussen 2,7 en 2,1 procent van het dan geldende gemiddelde loon zal bedragen. Haast onzichtbaar zullen de transferten voor kinderen dus afnemen. Op termijn keren we misschien zelfs terug naar het niveau van de bijslagen bij het prille begin ervan. Historische bronnen leren dat de basisbijslag in de jaren twintig zo ongeveer 1,25 procent van het gemiddelde loon voor mijnwerkers moet geweest zijn (De Koster, 2001).

Indien de geschetste trend voor de toekomst zich verwezenlijkt, is het te verwachten dat de kinderbijslag voor het eerste kind ergens in de loop van de rit zal worden afgeschaft en dat het systeem van langzaam meer selectief zal zijn geworden. De bedragen voor het eerste kind zullen binnen 30 jaar immers zo onbeduidend geworden zijn dat niemand het nog zinvol zal vinden om ze te behouden. De werkelijkheid zal dan de twee grote disputen die sedert het ontstaan van de kinderbijslagen worden gevoerd, achterhaald hebben: de horizontale herverdeling zal plaatsgemaakt hebben voor armoedebestrijding en de kinderbijslag voor het eerste kind – van het begin of aan door sommigen als een ‘verspilling’ bestempeld – zal niet meer bestaan.

Is dit toekomstbeeld onafwendbaar? Zeer zeker niet, samenlevingen kunnen en moeten keuzen maken. Het opgeven van de horizontale-verdelingslogica is niet zonder gevaar. Precies vanwege de universaliteit is het stelsel in het verleden merkwaardig robuust en sociaal doelmatig gebleken. Dit dreigt verloren te gaan. Het belang van selectieve bijsturingen binnen de universele architectuur van het stelsel mag natuurlijk niet onderschat worden. Ongetwijfeld is er nog ruimte om deze bijsturingen te verfijnen en te versterken. Maar er zijn ook belangrijke motieven om de universele basisarchitectuur van het stelsel te behouden: universele systemen kunnen doorgaans rekenen op een grotere legitimiteit en zij veroorzaken bovendien geen werkloosheidsvallen.

De vergrijzende samenleving levert bovendien een belangrijk nieuw motief voor de horizontale herverdeling middels universele kinderbijslagen. Dit kan als volgt inzichtelijk worden gemaakt. Neem een land waar geen kinderbijslagen bestaan maar wel een pensioensysteem vergelijkbaar met het onze. Door de vergrijzing – die zich ook in dat land voordoet – moeten stelselmatig de sociale bijdragen van werknemers en werkgevers verhogen. Daardoor moeten gezinnen met kinderen als het ware tweemaal bijdragen betalen, eenmaal voor de pensioenen en eenmaal door te investeren in kinderen die later voor de vergrijzingskost zullen instaan. Hoe kan dit weggewerkt worden? De sociale bijdragen voor pensioenen modaliseren in functie van het kinderaantal zou van ‘kinderlozen’ duurdere arbeidskrachten maken. Belastingverminderingen voor kinderen ten laste – de tweede optie – heeft het grote nadeel dat de gezinnen (een deel van) de centen pas met twee jaar vertraging krijgen. De pensioenen modaliseren in functie van het aantal kinderen die gezinnen hebben grootgebracht, zou niet echt behulpzaam zijn voor jonge gezinnen. De beste oplossing bestaat erin om een algemene forfaitaire tegemoetkoming te voorzien voor gezinnen met kinderen, afhankelijk van het aantal en de leeftijd van de kinderen waarin zij investeren. Het hypothetische land zou dus een universeel kinderbijslagstelsel moeten uitvinden.

De vergrijzing van de bevolking bedeeft ons universeel kinderbijslagsysteem dus een nieuwe en sterke rationale toe: naast de horizontale ‘Lastenausgleich’ en de verticale herverdeling om de levensstandaard voor lage inkomensgezinnen met kinderen op een behoorlijk peil te krijgen, nu ook de intergenerationele solidariteit.

7. Enkele overwegingen bij de Zesde Staatshervorming¹³

Het Institutioneel Akkoord voor de Zesde Staatshervorming hevelt de kinderbijslag en geboorte en –adoptiepremies volledig over naar de gemeenschappen en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC). Daarbij wordt een recht op kinderbijslag vastgelegd in de Belgische grondwet. Bovendien is bepaald dat voorafgaandelijk de overheveling het verschil tussen loontrekkenden en zelfstandigen zal worden weggewerkt. De middelen voor de overgedragen gezinsbijslagen zullen verdeeld worden via de financieringswet volgens een demografische sleutel: “De verdeling van de financieringsmiddelen van de nieuwe bevoegdheden van de Gemeenschappen zal via demografische sleutels gebeuren. De verdeling van de middelen inzake de gezinsbijslag zal gebeuren volgens de bevolkingssleutel 0-18 jaar inbegrepen van elkeen van de drie gemeenschappen en van de GGC (forfaitaire sleutel). De enveloppes van de deelstaten zullen vervolgens evolueren volgens de consumptieprijzenindex en de groei van de bevolking van 0 tot en met 18 jaar van elke entiteit. Deze middelen zullen worden overgeheveld naar de Duitstalige Gemeenschap, de Franse Gemeenschap en de Vlaamse Gemeenschap, met uitzondering van Brussel waar ze naar de GGC zullen worden overgeheveld”¹⁴. Dat betekent dat de Gemeenschappen en de GGC een steeds grotere last zullen krijgen voor zowel de horizontale (de dotaties stijgen niet met de welvaartsgroei) als de verticale solidariteit (de dotaties houden geen rekening met de verhoogde kinderbijslagen).

¹³ Voor een meer uitgebreide beschouwing inzake de overheveling van de kinderbijslagen naar de Gemeenschappen, zie Cantillon en De Maesschalck (2013).

¹⁴ Institutioneel akkoord voor de zesde staatshervorming, 11 oktober 2011, http://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/home/NLdirupo.pdf.

De splitsing van de gezinsbijslagen zoals voorzien in de Zesde Staatshervorming biedt kansen om een aantal noodzakelijke hervormingspaden uit te zetten.

Ten eerste creëert de zesde staatshervorming de noodzaak om de architectuur van het huidige stelsel significant te vereenvoudigen en de kinderbijslagen uit het historisch achterhaalde en ingewikkelde socio-professionele keurslijf te halen. Ofschoon op het ogenblik van schrijven niet duidelijk is hoe de over te dragen middelen uit het globaal beheer van de sociale zekerheid gelicht zullen worden, lijkt het waarschijnlijk dat de middelen van de alternatieve financiering zullen aangeboord worden. Daardoor wordt de (historische) band tussen sociale uitkeringen en sociale bijdragen doorgesneden en kan een belangrijke structurele hervorming worden ingezet, van een socio-professioneel bijdrage-gerelateerd stelsel naar een *universeel systeem gefinancierd uit algemene middelen*. Dit houdt een belangrijke vereenvoudiging in. Ten tweede zullen de gemeenschappen en de GGC in staat zijn om eigen accenten te leggen in hun beleid. Ten derde kan de autonomie van de deelstaten ook de weg effenen voor bijsturingen in de architectuur van de bedragen, bijvoorbeeld in de richting van een grotere selectiviteit, afhankelijk van de eigen noden, mogelijkheden en voorkeuren van de onderscheiden bestuursentiteiten.

Hoewel de overheveling van de bevoegdheden van de kinderbijslagen kansen biedt, dreigt er tevens een gevaar voor een hernieuwd immobilisme. In de eerste plaats omdat zowel de architectuur als de beheer- en uitvoeringsorganisatie van het kinderbijslagstelsel – gegeven de pluraliteit van stelsels, toekenningsregels, prestaties en betrokken actoren – een zeer complexe aangelegenheid is. De omvorming van het stelsel tot een universeel systeem kan hier een belangrijke vereenvoudiging betekenen. Deze vereenvoudiging is echter op zichzelf ook een complexe operatie die tijd zal vergen en waarbij voorafgaandelijk vele vragen moeten opgelost worden. Sommige vraagstukken zijn politiek met een moeilijke lading, zoals bijvoorbeeld de vraag naar de herkomst der middelen (de traditionele werkgeversbijdrage van 7 procent of de alternatieve financiering?) of de verdeling van de lasten tussen het werknemersstelsel en het stelsel van de zelfstandigen (in het verleden werd een groeiend aandeel van de lasten in het werknemersstelsel geplaatst; na een gelijkshakeling van de bedragen kan dit nog moeilijk verantwoord worden). Andere vragen zijn meer van technische aard, zoals bijvoorbeeld de overdracht van de betaling van kinderbijslagen door bepaalde overheidsinstellingen of de harmonisering van de zeer uiteenlopende toekenningsregels in de onderscheiden stelsels. De Gemeenschappen staan zelf voor een belangrijke investering in technische capaciteiten om het ingewikkelde kinderbijslagsysteem efficiënt te kunnen beheren en de uitvoeringsorganisaties te kunnen aansturen. Dit alles zal onvermijdelijk veel tijd vergen en omzichtig moeten gebeuren wil men althans onderbrekingen in de betalingen aan de gezinnen vermijden.

In de tweede plaats betekent de volledige en dus homogene overdracht van bevoegdheden die de zesde staatshervorming inzake kinderbijslagen voorziet niet dat de deelstaten volledig onafhankelijk van de federale overheid zullen kunnen ageren. Ten eerste, omdat de overheveling van de verhoogde schalen – die gebonden zijn aan het sociaal statuut van de rechthebbende – de deelstatelijke kinderbijslagen deels afhankelijk maakt van de toekenningsregels voor langdurige werkloosheid, invaliditeit, *et cetera*, die federaal worden

vastgelegd. Een wijziging aan de bepalingen in de werkloosheid zou bijvoorbeeld repercussies kunnen hebben voor de deelstatelijke kinderbijslagen. Ten tweede, omdat de belastingaftrekken voor kinderen ten laste een federale bevoegdheid is gebleven. Daardoor zouden er incoherenties in beleid kunnen ontstaan (zoals het geval met de kinderopvang waarbij de progressiviteit van de bijdragen die gezinnen betalen deels wordt weggewerkt door het federale systeem van belastingaftrekken, Ghysels en Van Lancker, 2009). Tot slot, omdat de deeltiteiten gedurende de overgangsfase voor de uitvoering van hun beleid in belangrijke mate afhankelijk zullen zijn van de federale uitvoeringsorganisaties. Er zal dan ook samenwerking moeten plaatsvinden tussen de verschillende bestuursniveaus en coördinatie-regels moeten uitgewerkt. Gelet op de complexiteit van de ontmanteling van de federale kinderbijslagstelsels en de vele nog op te lossen vraagstukken betreffende onder meer de voorrangssystemen, de verjaringstermijnen, de trimestrialisering, *et cetera* zal ook tijdens de overgangsfase een werkzaam platform moeten gecreëerd worden om de coördinatie tussen de vier verschillende deeltiteiten en de vier bestaande kinderbijslagstelsels mogelijk te maken en om zodoende de dienstverlening aan de gezinnen veilig te stellen. In een bipolaire, per definitie niet hiërarchische, federale architectuur houdt dergelijk situatie grote gevaren in: ‘gedeeld’ betekent in deze setting *de facto* vetorechten.

De overheveling van de kinderbijslag heeft tot slot ook zoals reeds eerder gesteld implicaties voor de herverdelende werking van het stelsel. De financiering van de kinderbijslagen zal voortaan geregeld worden door de financieringswet. Voor de overgedragen stelsels zal niet langer een interpersoonlijke maar een interregionale solidariteitslogica van toepassing zijn waarbij dotaties aan de deelgebieden worden toegewezen op basis van demografische verdeelsleutels. Omdat de dotaties niet geaffecteerd zijn zullen de ontvangende deeltiteiten vrij zijn om de middelen in te zetten naar eigen keuze, eventueel ook voor andere beleidsdomeinen dan de kinderbijslagen. Dat betekent dat door de nieuwe financieringswijze de interpersoonlijke horizontale (van gezinnen zonder kinderen naar gezinnen met kinderen) en de verticale (van hoge inkomens- naar lage inkomensgezinnen) solidariteit wordt ingeruild voor een interregionale, niet-geaffecteerde solidariteit. Ofschoon de verdelingscriteria bedoeld zijn om rekening te houden met (de evolutie van) de behoeften in de betrokken regio's zullen zij dat slechts in beperkte mate doen (Decoster en Sas, 2012). De verdeelsleutels voor de toekenning van de middelen aan de gemeenschappen houden immers enkel rekening met demografische parameters en dus bijvoorbeeld niet met de socio-economische samenstelling van de bevolking in de bevoegde deeltiteiten. Voor de kinderbijslag betekent dit dat geen rekening wordt gehouden met het aantal rechthebbenden dat onder de huidige kinderbijslagregeling op basis van hun sociale situatie het recht opent op een verhoogde tegemoetkoming (met name wezen, langdurig werklozen, gepensioneerden, invaliden en alleenstaande ouders). In de overgangsfase zal dit gecompenseerd worden in de sokkel van de financieringswet maar deze corrigerende sokkel wordt na verloop van tijd afgebouwd. Bovendien zullen de dotaties enkel gekoppeld zijn aan de index van de consumptieprijzen en niet aan de stijging van de welvaart. Maar zoals we in sectie 1 hebben gezien eroderen de bedragen van de kinderbijslagen net *omdat* ze de welvaartsevolutie niet hebben gevolgd. Dit alles leidt ertoe dat de gemeenschappen en de GGC op termijn meer middelen zullen moeten zien te vinden om de horizontale en verticale solidariteit binnen hun eigen territoriale omschrijven te organiseren. Dit plaatst vooral Brussel en de Waalse Gemeenschap – waar de kinderarmoede uitzonderlijk hoog is – voor een potentieel bijzonder grote uitdaging die

wellicht een belangrijke herziening van het kinderbijslagstelsel ofwel een herschikking van hun globale uitgaven ten voordele van kinderbijslagen impliceert om de financiering ervan op termijn te kunnen veiligstellen.

8. Besluit

België is op het vlak van kinderarmoede verworden van een ‘best practice’ in de jaren tachtig tot een middenmoter vandaag. In de periode 2005 tot 2009 is de kinderarmoede in ons land zelfs significant toegenomen. Dat wijst in de richting van ondoelmatigheden in de sociale bescherming in het algemeen en in de kinderbijslagen in het bijzonder. België spendeert relatief veel aan kinderbijslagen en fiscale voordelen in vergelijking met andere Europese landen, maar dit leidt niet tot goede resultaten met betrekking tot kinderarmoede.

Ofschoon het Belgische kinderbijslagstelsel een aanzienlijke groeikracht en een bijzonder aanpassingsvermogen heeft gekend en het systeem structureel vrijwel ongeschonden uit de opeenvolgende besparingsrondes van de jaren zeventig, tachtig en negentig is gekomen, heeft de niet-welvaartsvastheid van de bedragen langzaam maar zeker voor een belangrijke erosie van de horizontale solidariteit tussen kindarme en kindrijke gezinnen gezorgd. Mochten de bedragen in het verleden de stijging van de welvaart hebben gevolgd dan zouden ze tussen de 14 en 31 procent hoger liggen dan het niveau waarop ze zich vandaag bevinden. Omdat deze erosie niet (voldoende) gecompenseerd werd door selectieve verhogingen voor lage inkomensgezinnen heeft dit grote gevolgen gehad: de kinderbijslagen dekken de minimale kosten voor een kind niet meer. Daarenboven laten onze berekeningen zien dat een opwaardering van de kinderbijslagbedragen in lijn met de stijgende welvaart geleid zou hebben tot een significant lager niveau van kinderarmoede dan we vandaag kennen. Daarmee zou België de aansluiting hebben kunnen behouden met de best presterende landen in Europa. Onze berekeningen tonen daarenboven dat een verhoging van de middelen voor de fiscale voordelen voor kinderen ten laste weinig impact heeft op het kinderarmoedecijfer.

Met de volledige overdracht van de kinderbijslagen (maar niet de fiscale voordelen voor kinderen ten laste) in het kader van de zesde staatshervorming krijgen de gemeenschappen (en de GGC) dus een belangrijk instrument in handen om de inkomenspositie van gezinnen met kinderen structureel te verbeteren en het risico op armoede voor deze groep te verminderen. Uit onze analyse blijkt dat het Belgische kinderbijslagstelsel vandaag zeer horizontaal georiënteerd is: de elementen van selectiviteit (de sociale toeslagen) zijn beperkt in omvang en hebben weinig impact op het armoederisico van kwetsbare gezinnen. Gegeven de beperkte budgettaire speelruimte die ingebakken zit in het dotatiemechanisme, lijkt er dan ook de noodzaak te ontstaan om de elementen van selectiviteit te versterken om de gevolgen van de erosie van de bedragen van de kinderbijslagen op te vangen.

De overheveling van de bevoegdheden inzake kinderbijslagen zoals voorzien in het Vlinderakkoord biedt inderdaad kansen om komaf te maken met het immobilisme van het verleden en hervormingen in te leiden die beter rekening houden met de mogelijkheden, noden en voorkeuren van de eigen gemeenschap. Maar er dreigt tevens een gevaar voor een hernieuwd immobilisme: de splitsing is immers een uiterst complexe operatie die vele jaren in beslag kan nemen. Het komt er dus op aan om ten eerste de noodzakelijke hervormingen voor

te bereiden en daarover het debat te openen op het niveau van de gemeenschappen en de GGC; en ten tweede de overheveling van de bevoegdheden pragmatisch, efficiënt en gecoördineerd door te voeren, en daarbij eerst werk maken van de universalisering van de stelsels om de onvermijdelijke efficiëntieverliezen die gepaard zullen gaan met de splitsing van 4 stelsels in 4 regionale stelsels in balans te brengen.

Appendix

Tabel A.1. De evolutie van enkele basisparameters sinds 1992, gecorrigeerd voor de stijging in de consumptieprijsindex, 1992 = 100

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Basisbedrag 1e kind werknemersstelsel	100	99	99	99	97	98	99	98	97	97	97	97	97	97	97	97	95	99	96
NNI / hoofd	100	101	104	108	107	110	112	115	119	118	119	120	123	123	126	130	127	120	126
Loonmassa VTE	100	102	102	103	103	103	105	106	106	107	109	108	109	108	109	112	110	112	110
Mediaan netto beschikbaar huishoudinkomen	100			119					120					120					126

Noten: De schommelingen in het basisbedrag zijn meestal van tijdelijke aard omdat we telkens het bedrag op 1 januari opnemen en aldus een indexsprong net voor of net na 1 januari een grote impact kan hebben op de hoogte van het bedrag in koopkrachttermen. Bedragen voor 2002 werden omgezet in euro aan een vaste wisselkoers van 40.3399 BEF voor 1 euro. De tijdreeks betreffende het netto nationaal inkomen per hoofd (NNI / hoofd) bevat een breuk tussen 1994 en 1995. Er werd een correctiefactor toegepast waarbij het verschil tussen 1994 en 1995 werd gelijkgesteld aan de (meetkundig) gemiddelde groeivoet van de voorgaande 5 jaren. De tijdreeks betreffende de loonmassa in voltijds equivalenten (VTE) bevat een breuk tussen 1999 en 2000. Ook voor deze reeks werd een correctiefactor toegepast waarbij de groei tussen 1999 en 2000 werd gelijkgesteld aan de (meetkundig) gemiddelde groeivoet van de vijf voorgaande jaren.

Bron: KOWESZ (kinderbijslagen), NBB (NNI per hoofd), RSZ (loonmassa in VTE), SEP (mediaan inkomen 1992), ECHP (mediaan inkomen 1995 & 2000), EU-SILC (mediaan inkomen 2005 & 2010), eigen berekeningen.

Bibliografie

- Adema, W., Fron, P. en Ladaique, M. (2011), Is the European welfare state really more expensive? Indicators on social spending, 1980-2012; And a manual to the OECD Social Expenditure Database (SOCX), *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 124, OECD Publishing.
- Berghman, J. (2006), De maatschappelijke betekenis en relevantie van de kinderbijslag, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 48(1): 35-39.
- Bradshaw, J. (2010), An international perspective on child benefit packages, in: Kamerman, S.B., Phipps, S. en Ben-Arieh, A. (eds.), *From Child Welfare to Child Well-Being. An International Perspective on Knowledge in the Service of Policy Making*. New York: Springer.
- Bradshaw, J., Ditch, J., Holmes, H. en Whiteford, P. (1993), Support for Children. A comparison of arrangements in fifteen countries, Research Report No 21, Department of Social Security, London: HMSO.
- Cantillon, B., Storms, B., Verbist, G. en Van den Bosch, K. (1995), *Wegen naar een grotere doelmatigheid van kinderbijslag en belastingaftrek voor kinderen ten laste*. Berichten / UA, Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, Universiteit Antwerpen.
- Cantillon, B., Van Mechelen, N., Marx, I., Van den Bosch, K. (2004), *De evolutie van de bodembescherming in 15 Europese landen van 1992 tot 2001*. Berichten / UA, Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, Universiteit Antwerpen.
- Cantillon, B., en Goedemé, T. (2006), 'De kinderbijslag in het werknemersstelsel: een terugblik in de toekomst: reflecties bij 75 jaar kinderbijslag', *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 48(1): 7-34.
- Cantillon, B. (2012), *De Zesde Staatshervorming: Quo Vadis Sociale Zekerheid?* Berichten / UA, Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, Universiteit Antwerpen.
- Cantillon, B., en Van Mechelen, N. (2012), 'Between dream and reality...On anti-poverty policy, minimum income protection and the European social model', in B. Cantillon, H. Verschueren and P. Ploscar (eds.) *Social Inclusion and Social Protection in the EU: Interactions between Law and Politics*. Antwerp: Intersentia, p. 173-204.
- Cantillon, B. en De Maesschalck, V. (2013), 'De 4 X 4 splitsing van de kinderbijslagen: over efficiëntiewinsten en -verliezen en het ambitieuze project dat alle actoren tot het hunne zouden moeten maken', in: Cantillon, B. (ed.) *Communautarisering van de gezinsbijslagregeling – Communautarisation des allocations familiales*. Brugge: Die Keure.
- Decancq K, Decoster A., Spiritus K. en Verbist G. (2011), 'Mefisto: een nieuw microsimulatiemodel voor Vlaanderen', *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 53(4):545-573.

- Decoster, A. en Sas, W. (2012), De nieuwe financieringswet: anders, maar ook beter? Leuvense Economische Standpunten 2012/137, Centrum voor Economische Studiën, K.U.Leuven, Januari 2012.
- De Koster, M. (2001), *Kostbare kinderen: de kinderbijslag in België, 1921-1945*. Tielt: Lannoo.
- Deleeck, H. (2001), *De architectuur van de welvaartsstaat opnieuw bekeken*. Leuven: Acco.
- Europese Commissie (2012), *EU Employment and Social Situation: Quarterly Review*, September 2012, Brussel.
- Ghysels, J. en Van Lancker, W. (2009), *Het Matteüeffect onder de loep: over het ongelijke gebruik van kinderopvang in Vlaanderen*. Berichten / UA, Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, Universiteit Antwerpen.
- Goedemé, T., De Vil, G., Van Mechelen, N., Fasquelle, N. en Bogaerts, K. (2012), 'Hoogte en adequaatheid van de Belgische sociale minima in de periode 2000-2011', in: Vranken, J., Lahaye, W., Geerts, A. en Coppée, C. (red.), *Armoede in België. jaarboek 2012*. Leuven: Acco, pp. 215-238.
- Immervoll, H., Sutherland, H. en de Vos, K. (2001), 'Reducing Child Poverty in the European Union: The Role of Child Benefits', in: Vleminckx K. en Smeeding, T.M. (eds.), *Child Well-Being, Child Poverty, and Child Policy in Modern Nations: What do we know?*, Bristol, The Policy Press.
- Marx, I. en Nelson, K. (2013), *Minimum Income Protection in Flux*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers (2005), *Vijf generaties kinderbijslag 1930-2005*, Brussel: RKW, 99 p.
- Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers (2010), *Kinderbijslag in de strijd tegen armoede in Europa*. Brussel: Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers, 126p.
- Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers (2011), *De sociale toeslagen in het stelsel voor kinderbijslag voor werknemers, Focus 2011-1*. Brussel: Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers, 51p.
- Storms, B. en Van den Bosch, K. (2009), *Wat heeft een gezin minimaal nodig? Een budgetstandaard voor Vlaanderen*. Leuven: Acco.
- Storms, B. (2012), *Referentiebudgetten voor maatschappelijke participatie*. Doctoraal proefschrift, Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, Universiteit Antwerpen.
- Storms, B. en Bogaerts, K. (2012), 'Kind van de rekening. Onderzoek naar de doeltreffendheid van de financiële tegemoetkomingen voor kinderen ten laste', *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid* 54 (3), forthcoming.
- Storms, B. en Bogaerts, K. (2013), *De kostendekking van de studie- en leefkosten van studenten hoger onderwijs door kinderbijslag, fiscale voordelen en studietoelagen*. Berichten / UA, Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, Universiteit Antwerpen.
- Vandenbroucke, F. (2012), *The Active Welfare State Revisited*. CSB Working Paper, No. 12/09, Herman Deleeck Centre for Social Policy, Antwerp.

- Vandenbroucke, F, Cantillon, B., Van Mechelen, N., Goedemé, T., Van Lancker, A. (2013), 'The EU and minimum income protection: clarifying the policy conundrum', in: Marx, I. en Nelson, K. (eds.), *Minimum income protection in flux*. Hampshire, Palgrave Macmillan, p. 271-317.
- Van Lancker, W., Ghysels, J. en Cantillon, B. (2012), 'De impact van kinderbijlagen op het armoederisico van alleenstaande moeders: België in vergelijkend perspectief', *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, forthcoming.
- Van Lancker, W. en Ghysels, J. (2013), 'Who benefits from family activation?', in: Cantillon, B. en Vandenbroucke, F. (eds.), *Reconciling Work and Poverty Reduction: How Successful are European welfare states?* Oxford: Oxford University Press.
- Van Langendonck, J., en Put, J. (2006), *Handboek socialezekerheidsrecht*. Antwerpen: Intersentia, 920p.
- Van Mechelen, N., Bogaerts, K., en Cantillon, B. (2007), *De welvaartsevolutie van de bodembescherming in België en de ons omringende landen*. Brussel: FOD Sociale Zekerheid, 34p.
- Van Mechelen, N. en Vandenbroucke, P. (2012), *Vlaamse Sociale Bescherming: de premie voor jonge kinderen getoetst*. Berichten / UA, Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, Universiteit Antwerpen.